

ВІДГУК

офіційного опонента *Кодлюк Ярослави Петрівни*
на дисертаційне дослідження *Ярошинської Олени Олександрівни*
«Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи», подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Серед сучасних домінантних підходів, які окреслюють основні вектори модернізації національної системи вищої освіти в умовах приєднання до Європейського освітнього простору, дослідники виокремлюють середовищний, який передбачає створення сприятливих умов для професійного та особистісного розвитку педагога, а відтак забезпечення готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності. У зазначеному контексті виконане дисертаційне дослідження О.О.Ярошинської.

Автор ґрунтовно проаналізувала теоретичні та методологічні засади проектування освітнього середовища, що надало цьому дослідженню ознак системності, логічності, ґрунтовності. Показово, що загальнонаукові та конкретно-наукові підходи, універсальні принципи наукового пізнання та загальнометодологічні принципи дисертантка виокремлює не просто так, загалом, які домінують в науці, а відстежує їх зв'язок, відображення у базових положеннях, на яких ґрунтується робота, тобто ретранслює ці положення на предмет наукового пошуку.

З метою з'ясування семантики понятійного поля автор ґрунтовно аналізує базові категорії проблеми – «освіта», «простір», «середовище», «освітнє середовище», «освітній простір» та ін., вибудовуючи таким чином термінологічний каркас проблеми дослідження. Використовуючи результати аналізу філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури, дисертантка доходить висновку про те, що поняття «освітній простір» і «освітнє середовище» не є тотожними; більше того, структурні компоненти освітнього простору є різновидами освітнього середовища.

Різноаспектний дефінітивний аналіз такого складного і багатовимірного феномена як проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи дав змогу візуалізувати його у відповідній моделі, яка охоплює цільовий, методологічний, суб'єктний, структурний, процесуальний та результативний компоненти, що в кінцевому рахунку забезпечує їх взаємозв'язок як системи та формує цілісне уявлення про досліджуваний процес.

Заслуговує на увагу підхід Олени Олександрівни щодо виділення та обґрунтування структурних компонентів освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Взявши за основу просторово-предметне та соціально-суб'єктне структурування, автор доводить, що динамічними компонентами цього середовища є тільки ті, які залежать від діяльності суб'єктів освітнього процесу, тобто виокремлені на основі соціально-суб'єктного аспекту освітнього середовища, а проектування просторово-предметного середовища – це завдання фахівців у галузі архітектури та дизайну. Таким чином вводиться теза про те, що структура освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи охоплює такі різновиди середовищ: соціально-культурне, навчально-виховне, інформаційно-комунікаційне, а відтак формулюється ключове твердження дисертаційного дослідження: існуючи одночасно, взаємно проникаючи і взаємодіючи між собою, середовища за певних умов збагачують одне одного, через що їх вплив є більшим, ніж просто сума впливів цих середовищ, що дає підстави розглядати педагогічний феномен освітнє середовище як явище цілісне.

Складниками навчально-виховного середовища автор правомірно визначає навчальне, виховне і наукове, а за оптимальну модель навчального середовища взято парадигму педагогіки супроводу (підтримки). Аналізуючи освітній потенціал соціально-культурного середовища, увага акцентується на двох аспектах: з одного боку, на необхідності забезпечення полікультурної характеристики освітнього середовища в багатонаціональному суспільстві, а з

іншого – на посиленні національного компонента у змісті професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. На особливу увагу заслуговують положення автора, які стосуються забезпечення належного функціонування інформаційно-комунікаційного середовища, зокрема використання інформаційних та автоматизованих систем; гіпертекстових, хмарних та інших технологій; навчальних та науково-дослідницьких сайтів тощо. Такий ґрунтовний аналіз інформаційного, організаційного, методичного, технічного та програмного забезпечення свідчить про високий рівень сформованості компетентності з інформаційно-комунікаційних технологій у дисертантки, що дає підстави вважати її сучасним дослідником, представником нової генерації науковців.

Наступним кроком у розгортанні наукового пошуку стало обґрунтування автором структури підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності, яка, на думку дослідниці, охоплює такі компоненти: ціннісно-мотиваційний, гносеологічно-творчий, особистісно-діяльнісний. Такого висновку Олена Олександрівна доходить на основі аналізу відповідної психолого-педагогічної та методичної літератури із зазначеного аспекту проблеми та освітньо-нормативних документів підготовки бакалавра галузі знань 0101 Педагогічна освіта за напрямом підготовки 6.010102 Початкова освіта.

Глибинний аналіз теоретико-методологічних засад проблеми дослідження забезпечив розробку науково обґрунтованої моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в проектованому освітньому просторі, яка охоплює методологічно-цільовий, змістово-процесуальний та діагностично-результативний блоки.

Посилює фундаментальність дисертаційного дослідження його методична складова, яка представлена двома компонентами: проектування змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи з метою створення інноваційного освітнього середовища; конструювання форм, методів і засобів професійної підготовки.

Базуючись на змісті документів, які розкривають вимоги до професійної підготовки фахівців з початкової освіти, зокрема Стандарту ПП, ОКХ та ОПП, автором визначено основні напрями проектування цього змісту: вибіркової частини навчального плану, змісту робочої програми навчальної дисципліни, навчально-методичного забезпечення, позааудиторної діяльності студентів.

Незаперечний інтерес як науковців, так і викладачів-практиків викликає матеріал, який стосується процесуальних аспектів проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, згрупований за такими напрями: форми конструювання навчально-виховного, соціально-культурного та інформаційно-комунікаційного середовища; методи навчально-педагогічного супроводу, гармонізації культурно-виховних впливів, наукового співробітництва; засоби конструювання навчально-виховного, соціально-культурного та інформаційно-комунікаційного середовища. Показово, що акцент робиться на інноваційних формах, методах і засобах навчання та виховання (проблемні лекції, диспути, майстер-класи, сократівські бесіди, інтерактивні методи навчання, інтернет-проекти, семінари-чати тощо), що суттєво збагачує палітру професійної підготовки першовчителя.

Робота має незаперечну прикладну спрямованість. Її особливість у тому, що в дисертації представлені лише засадничі положення процесу проектування структурних компонентів освітнього середовища, а детальний теоретико-методичний коментар поданий у підготовлених автором посібниках для викладачів (наприклад, «Педагогічний дизайн», «Інститут кураторства: проектування діяльності», «Організація та функціонування інформаційно-комунікаційного середовища в рамках сучасного освітнього простору», «Організація наукового середовища») та в посібниках для студентів («Загальні основи педагогіки», «Дидактика», «Теорія виховання», «Школотзнавство» та ін.).

Вражає масштабами, продуманістю, теоретичною обґрунтованістю методика педагогічного експерименту, у процесі якого перевірялася гіпотеза

про те, що проектування освітнього середовища на певних теоретичних і методичних засадах здатне забезпечити підвищення рівня готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності. Йдеться насамперед про діагностичний інструментарій дослідження, представлений у змісті дисертації та додатках, який має незаперечне практичне значення. На основі виділених компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності (ціннісно-мотиваційний, гносеологічно-творчий, особистісно-діяльнісний) автором обґрунтовано критерії (ціннісний, пізнавальний, діяльнісний) і показники сформованості зазначеного новоутворення із розгорнутою характеристикою рівнів, а також вдало використано методики діагностики структурних компонентів – як розроблені автором, так і адаптовані.

Достовірність отриманих результатів доведена математично, що свідчить про доказовість виконаного дослідження. Помітно, що формувальний експеримент проведено із ретельним урахуванням даних констатувального етапу; переконливості отриманих результатів додає відносна однорідність студентів контрольних та експериментальних груп за якісними і кількісними показниками.

Належний рівень виконаної роботи забезпечила низка факторів, серед яких – коректно сформульований концептуальний апарат дослідження, що зумовив відповідну логіку розгортання наукового пошуку; ґрунтовна теоретико-методологічна основа, яка детермінувала різнобічний розгляд засадничих понять заявленої проблеми – освітнє середовище та педагогічне проектування; чистота педагогічного експерименту; широка джерельна база (список використаних джерел нараховує 528 позицій, з них 22 – іноземною мовою).

Високо оцінюючи дисертаційне дослідження Ярошинської О.О., хочемо висловити певні зауваження і побажання:

1. Автор з незрозумілих причин ототожнює компоненти підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності і компоненти

готовності: ціннісно-мотиваційний, гносеологічно-творчий, особистісно-діяльнісний. Вважаємо, що наведені структуранти є компонентами готовності студентів до зазначеного виду діяльності, оскільки підготовка здійснюється не за компонентами, а за циклами навчальних дисциплін, які відображені в навчальному плані.

2. Незрозуміло, чому у підрозділі 2.1 «Обґрунтування структурних компонентів освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти» наводяться результати констатувального етапу експерименту (і то лише за мотиваційно-ціннісним компонентом) (с. 138–140 дис.), якщо цьому матеріалу присвячений спеціальний підрозділ 3.2 «Методика проведення констатувального етапу експерименту та його результати». Аналогічне зауваження стосується інформації про критерії, показники та індикатори готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності, яка наводиться у п. 2.1 («Обґрунтування структурних компонентів освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти»), хоча її місце у п. 3.2 «Методика проведення констатувального етапу експерименту та його результати».

3. Матеріал, який стосується чотирьох етапів наукового пошуку автора; характеристики методів дослідження (теоретичні, емпіричні, математичні, графічні) дублюється у вступі дисертації і в п. 3.1, присвяченому оцінюванню стану освітнього середовища. Вважаємо такий підхід помилковим. Місце цієї інформації – у вступі, оскільки ці аспекти відображають організацію дослідження в цілому, а не лише його констатувального етапу.

4. Основою експериментального дисертаційного дослідження, як відомо, є педагогічні (чи дидактичні) умови, які формуються з прицілом на результат, у нашому випадку – на компоненти готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності. Вважаємо, що в аналізованій дисертаційній роботі вони недостатньо обґрунтовані; згадуються побіжно; аналізуються вже після того, як заявлені в моделі професійної підготовки. З іншого боку, на рис. 1.4 «Система проектування освітнього середовища професійної підготовки

майбутніх учителів початкової школи» автор виділяє ще три групи умов – організаційні, дидактичні, професійні, хоча в роботі не деталізує їх.

5. Цікаво б дізнатися про зарубіжний досвід із зазначеної проблеми.

Висловлені зауваження не впливають на високу позитивну оцінку дисертаційного дослідження. Як засвідчує зміст дисертації, поставлені завдання у процесі дослідження були виконані, а його результати широко представлені у відповідних розділах. Зміст автореферату відображає основні положення дисертаційної роботи. Оpubліковані праці (всього – 65) достатньо повно репрезентують отримані автором результати, які апробовувалися на наукових і науково-практичних конференціях у різних країнах (Польща, Білорусія, Болгарія, Росія та ін.).

З огляду на зазначене вище вважаємо, що дисертація «Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи» за актуальністю, змістом, обсягом, науковою новизною, обґрунтованістю вихідних положень, достовірністю, практичним значенням, повнотою викладу відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а її автор – Ярошинська Олена Олександрівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

Я. П. Кодлюк,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка